

JOGOK ÉS KÖTELESSÉGEK ALAKULÁSA AZ ETNIKAI KONFLIKTUSOK TÜKRÉBEN**THE CHANGING OF RIGHTS AND OBLIGATIONS ON THE SPOT OF THE ETHNICAL CONFLICTS**

Publikáciomban a roma etnikum és más népcsoportok együttélési nehézségeiről fogalmaztam meg gondolatokat. A témát az emberi jogok és kötelességek elmúlt évszázadokban történő változásának tükrében mutatom be. Az elmúlt évtizedekben társadalmunkban kétségkívül jóval több esetben esik szó az ember jogairól. Ez a jelenség pedig azt hozta magával, hogy egyes esetekben kevesebbet beszélünk a kötelességeinkről. Pedig legalább annyi kötelességünk és feladatunk van a világban, mint amennyi jogunk.

Természetesen üdvözlendő, hogy a történelem során az emberi jogok mindinkább kiszélesednek, mivel e folyamat az emberiség számára újabb lehetőségeket nyitott meg az élet számos területén. Tagadhatatlan viszont a jelenség, hogy Magyarország kialakult egy olyan megélhetési nehézségekkel küzdő társadalmi réteg, amely napi létfenntartását leginkább a jogrendszer adta szociális védőháló kiaknázásával valósítja meg. E jelenség kapcsán pedig egyre többször felszínre kerülnek a roma-nem roma együttélés okozta társadalmi konfliktusok. A 21. század küszöbére érve az emberi jogok egyre szélesebb palettájával lehet élni és természetesen lehet visszaélni, a politika, a sajtó és az átlagemberek is eltérő véleményt alkotnak a fenti témában.

Az olvasó e lehetőségek és visszaélések éles mezsgyéje és annak gyakran etnikai színezete vonatkozásában ismerhet meg gondolatokat.

In my publication I wrote my thoughts on the difficulties of the roma ethnic group's together living with other populations. I show the topic on the spot of how the rights and obligations changed in the last centuries. Without doubt in our society we can hear more about human rights at the last decades. This phenomenon causes that sometimes we speak less about our obligations. However, in the world we have as many obligations as rights.

Of course, we welcome that the human rights widely spread all over the world because this process opened new possibilities for the mankind at the several part of life. But it is an undeniable phenomenon that in Hungary evolved a hard-up social strata who mostly guarantee their daily subsistence from the drain of the acquis communautaire's social system. Apropos of this phenomenon more often appear the social problems of living together between the roma and not roma people. Arrived at the 21st Century's doorstep we can use and abuse the widely spread rights, the politics, the press and the average people makes a difference of opinion in the cases.

In my publication you can read about the sharp line between use or abuse rights which more often appear with tinted ethnical view.

„Nekem ez jár! Megtehetem! Ismerem a jogaimat...!” Az elmúlt évtizedekben számos mára talán közhellyé is váló kijelentés terjedt el a mindennapok társalgásaiban. Ezek a felkiáltások, odamondások viszont a rendszerváltást megelőzően nálunk és más volt szovjet blokkba tartozó országban sem voltak jellemzőek. A mai társadalomban kétségkívül jóval több esetben esik szó az ember jogairól. Ez a jelenség pedig azt hozta magával, hogy egyes esetekben kevesebbet beszélünk a kötelességeinkről. Pedig legalább annyi kötelességünk és feladatunk van a világban, mint amennyi jogunk.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az utóbbi évtizedtől kezdődően, amikor is társadalmunkat elmélyülő gazdasági válság és társadalmi konfliktusok sora feszíti, még inkább szembetűnhetnek az egyes társadalmi rétegek lehetőségei és az ahhoz képest elért olyan eredményei közötti kontrasztok, amelyet önerejükben, saját magukért történő tenni akarással valósítottak vagy valósíthattak volna meg.

A folyamatosan biztosított jogok egyre szélesebb palettájával lehet élni és természetesen lehet visszaélni. Viszonyítás és megítélés kérdése, hogy mit is gondolunk a rendszerváltást követően kialakult egyes szociális vagy egyéb lehetőségek kiaknázási módszereiről. Egy azonban biztos, a jogok és kötelességek téma kapcsán kialakuló ellentétes értékítéletek jó táptalajt biztosítanak a békétlenkedő politikai erőknél az egyes társadalmi rétegek közötti feszültségek további generálására. Mindezek mellett magától értetődően üdvözlendő a történelem során az emberi jogok mindinkább történő kiszélesítése, mivel e folyamat az emberiség számára újabb lehetőségeket nyitott meg az élet számos területén.

A hazai ismert történelmi alkotmányok sorában a 13. századbeli Aranybulla¹ dekrétum volt évszázadokon át olyan hivatkozási alap, amelyet a rendi szabadság védelmében a királyi hatalom korlátozása érdekében alkottak. A 20. század közepéig szellemiségében nagy jelentőséggel bíró konvenció értelmében a nemesek személyes szabadságot, adómentességet kaptak, sőt büntetés nélkül ellenállhatnak még a királynak is, ha az valamilyen módon megsértette a törvényt. Az uralkodó viszont cserébe a nemesek teljes lojalitását várta el és kötelességükként állította nemcsak az ország rendjének megőrzését, de a háborús helyzetekben való aktív részvételt is. Mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az alapjogok nem kollektíven minden emberekre, hanem csupán az eszmerendszer befogadásában döntő szerepet játszó nemesi rétegre vonatkoztak, akik a jogélvezők köréből saját magukon kívül szinte mindenkit kizártak. A társadalom nagyobb részének lehetőségei a hűbérurak és a vazallusok közötti kölcsönös jogi, gazdasági és politikai kapcsolatok rendszerén belül voltak korlátozva.

Az emberi jogok széleskörű elterjedésére a legmeghatározóbb hatást a polgári forradalom és francia felvilágosodás gondolatai gyakorolták. A 18. század végétől egyre inkább elfogadott tézissé vált, hogy a társadalmi szerződés megkötésében mindenki részt vehet, tehát valamennyi embernek vele született jogai vannak. Magyarországon végül az 1848-as polgári átalakulással valósult meg a jobbágyfelszabadítás, majd fokozatosan az úrbér és a papi tized eltörlésével és a közteherviselés bevezetésével kezdett kialakulni a jogegyenlőség. Az Országgyűlés az alapjogokra vonatkozóan a személyes szabadság és sérthetetlenség tekintetében olyan meghatározó jelentőségű törvényeket fogadott el, mint a Büntető Törvénykönyv (1878) vagy a vallás szabad megválasztásáról (1895) és a sajtóról (1914) szóló törvény. [1] A jogok kialakulásának rendszerezésében a fenti, úgynevezett klasszikus alapjogokat, így az államhatalom korlátozását jelentő jogokat, a politikai és a személyes szabadságjogokat az úgynevezett első generációs jogok családjába soroljuk. Olyan fundamentális jogosítványok tartoznak e tárgykörbe, mint az élethez, az emberi méltósághoz és a jó hírnévhez való jog vagy a petíciós és a választójog.

Az ember természetes állapota nem a vad harc, mert köztük „...uralkodik már a józan ész természetes törvénye. Az ember természetes állapota ezáltal a szabadság és egyenlőség.” – vallotta az angol filozófus, orvos és politikus John Locke. [2] A természetjogászok először az ember természetes ösztönéből, majd a józan eszből származtatták az eredendő jogot. Feltételezésük alapján a velünk született jogokkal együtt velünk született kötelességek is egyaránt léteznek, mivel az erkölcs megköveteli, hogy az emberek cselekedetei a közös jólétre irányuljanak. Mivel az emberek külső és belső tulajdonságai is mások és idővel ugyanazon személynél is változóak, el nem idegeníthető jogokként olyan emberi célkitűzéseket kellett megjelölni, amelyek örök és változatlan jogszabályokban levezethetőek. A természetjogi irány rámutatott arra, hogy a jog és az erkölcs² szoros kapcsolatban áll egymással, tulajdonképpen az erkölcs a jog támasza. Előre

¹ Az Aranybulla II. András magyar király által 1222-ben, Székesfehérvárott kiadott, aranypecséttel ellátott királyi dekrétuma volt, amelyet a magyar uralkodók többször is megerősítettek.

² Erkölcsként itt a keresztény világ értékeit kell értenünk, a mely alapja a szeretet és a mások javára történő adakozás és önkéntes jóság.

tekintve a 20. század ideológiai viharai által szült diktatúrákra, a természetjogi iskola ezen önkényuralmi rendszerek tetteit ezért is nem tekinthette jognak.

Az első világháborút követő időszak Magyarországon a jogalkotás folyamatosan csökkentette a Kiegyezés³ utáni törvényhozás által megadott alapjogokat. A második világháborúhoz közeledve a személyes szabadságot korlátozó intézkedések folyamatosan szigorodtak. Ebben a korszakban jelentek meg viszont az úgynevezett második generációs jogok, amelyek a gazdasági- és szociális körülmények és a kulturális élet területeit érintő változásokat hoztak magukkal. Az állam ekkor már kimondva is beleavatkozott az emberek életébe: a jogok biztosításáért cserébe a kötelezettségek aktív teljesítését várta el. A munkához, tulajdonhoz, családhoz és a pihenéshez való jog mellett így szélesedik ki a mindennapi életben a már elvárt állampolgári engedelmesség (jogkövetés), a tankötelezettség, a közteherviselés és az általános hadkötelezettség is.

A természetjogi felfogást a 19. századi Németországból származó pozitivista iskola eszmerendszere váltotta fel, amely tagadta a jog erkölcsi alátámaszthatóságát. A pozitívizmus irányzat kimondta: nem minden embernek van szabad akarata. Ebből pedig az következik, hogy nem mindenki dönthet saját belátása szerint, hanem az írott jog szerint lehet és kell eljárni. Az első generációs jogok ideológiai hátterével szemben a filozófia ezen új, az erkölccsel szemben tudományos jellegű, racionalitásra törekvő megközelítése a diktatórikus rendszerekhez is jogalapot biztosított.

A második világháborút követően datáljuk az úgynevezett harmadik generációs jogok megjelenését, amelyeknek több fontos, a korábbiaktól eltérő tulajdonsága van. Az 1945 után megjelenő jogok már nem az egyén vagy azok szűkebb vagy tágabb csoportjainak jogosultságait hivatottak biztosítani, hanem globális jelleget öltenek, tehát az emberi élet egészének fennmaradását kívánják szolgálni. Jellegetesen e jogok megsértésének következménye nem azonnal és nem közvetlenül érzékelhető, a sérelem hosszabb távon fejt ki hatását. Ezáltal a jogsérelem nem is hoz létre azonnali orvoslási kényszert. [3] A jogoknak e családjába soroljuk gyermekek, a betegek, fogyatékosok jogait, az egészséges környezethez és a békéhez való jogot.

Láthatjuk, hogy a harmadik generációs jogosítványok globális megvalósulásához népek közötti szolidaritás és összefogás szükséges. A 20. század második felében az államok közti együttműködést több intézmény és nemzetközi szervezet is hivatott elősegíteni. 1945-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetét (ENSZ) a Népszövetség utódjaként a háborúk megelőzéséért és az országok közötti problémák békés rendezésének fórumaként hozták létre. A nemzetközi szervezet céljai között szerepel a nemzetközi jog és biztonság, a gazdasági fejlődés, a szociális ügyek és az emberi jogok minél szélesebb körben történő biztosítása. Az Európai Unió alapjai 1957-ben még leginkább gazdasági megfontolásból jöttek létre, de az elmúlt fél évszázad során a tagállamok több szuverenitást (önrendelkezést) is a regionális szervezetre ruháztak át. Ami a gazdaságon túli kérdéseket illeti, az Európai Unió szintén kétségkívül kihatással van az összeurópai békére és a tagállamokban stabilizálódó demokratikus államberendezkedések megszilárdítására.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az 1950-es az Emberi Jogok Európai Egyezménye betartásának felügyeletére létrehozott, strasbourgi székhelyű bíróság. Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel (az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló) ratifikált egyezmény különösen védi az élethez, a tisztességes eljáráshoz- és a családi élet tiszteletben tartásához való jogosultságot, de hasonlóképpen hangsúlyozza a véleménynyilvánítás, a gondolat, a lelkiismeret, a vallás szabadságát és a hatékony jogorvoslathoz való jog fontosságát. A kérelmeket egyéneknek Strasbourgban akár magyar nyelven, írásban lehet benyújtani, állami kormányzati szerv nem fordulhat a köznyelvben csak Strasbourgi Bíróságnak számon tartott intézményhez. A több ezer beadott ügy kapcsán indult eljárásokban így többségében az egyik oldalon a kérelmező (általában természetes személy), míg másik oldalon az állam áll, akinek egyik szerve a vélt jogsértést elkövette. Az évekig elhúzódó procedúrákban túlnyomó részben az államokkal szembeni

³ 1867 elején I. Ferenc József magyar király és osztrák császár és a Deák Ferenc vezette magyar tárgyalódelegáció között megszületett, a fennálló politikai, jogi és gazdasági kapcsolatokat érintő megállapodás.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

elmarasztaló ítélet születik. Az elmarasztalás egy állam kormányának nem csupán a szegényt hozza magával, hanem a sértett fél irányába euróban megállapított kártérítési kötelezettséget is generál. [4]

A mára kimondottan a békére és szolidaritásra törekvő európai államok 19. és 20. századi képét még nemzeti és nemzetiségi ellentétektől kiéleződő konfliktusok alakították. Ezek a konfliktusok mára sem tűntek el nyomtalanul, de jellemzően az államok közötti az államszint alatti konfrontációk irányába mozdultak el. A nemzetiségi és etnikai jellegű szembenállások kiélezett helyzete ellenére a harmadik generációs jogok kiszélesedésével az emberi jogok egyetemleges deklarációjából a világ számos országában élő kisebbségek jogai kimaradtak, azok először csak az 1966-os Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányában kerültek elismerésre, minimális garanciákkal.

A kisebbségek száma, nagyságrendje, területi megoszlása és asszimilációs foka számos tényezőtől függ, ezért az államok a kisebbségi kérdésekben különböző mértékben, de valamilyen fokban kivétel nélkül érdekeltek. Ez a felismerés vezetett oda, hogy a nemzeti kisebbségek kérdése az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb figyelmet kapott. *„A világ legtöbb országában élnek olyan népcsoportok, amelyek az állam lakossága körében számszerű kisebbségben vannak, saját nyelvük, kultúrájuk, hagyományaik közössége alapján összetartoznak. Ez az összetartozás-tudat és az identitásuk megőrzésére való törekvés egyben el is választja őket a többségtől, függetlenül attól, hogy az állampolgárságuk azonos.”* [5]

Hazánkban jelenleg 13 nemzetiséget tartunk nyilván. A nemzetiség⁴ kategóriájába történő besoroláshoz olyan hazai számszerű népcsoport szükséges, akik legalább 100 éve őshonosak az országban, összefogás-tudatuk kialakult, saját nyelvük, kultúrájuk és hagyományaik vannak. A 20. század utolsó évtizede Magyarországon is a békés, parlamentáris, alkotmányos rendszerváltozás korszaka volt. Hazánk NATO csatlakozása (1997) és az Európai Unióba történő integrálódása (2004) egyértelműen megmutatták, hogy az ország az alapvető európai demokratikus és civilizált értékek mentén kíván a jövőben haladni. Ezért Magyarországon is széles körben kerültek garantálásra a nemzetiségek jogai, lehetőségei, bár ezzel nálunk sem tűntek el a nemzetiségi ellentétek, államszint alatti szembenállások. Hazánkban 1995-től létezik az ombudsman (országgyűlési biztos) intézménye, amely ellenőrzési tevékenysége főképpen olyan jogsérelmek megoldását igyekszik elősegíteni, amelyeket az adott állami szervek normális működése során nem kapnának orvoslást. Korábban ombudsmani tisztség volt az állampolgári jogok biztosa, az adatvédelmi biztos, a kisebbségi jogok biztosa és a jövő nemzedék ombudsmanja. A 2011. évi CXI. törvény viszont már egy személyben jelöli meg az ombudsman személyét, akinek a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó helyettese kíséri figyelemmel a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését.

A 2003-ban létrehozott Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) olyan országos szintű államigazgatási szerv, amely *„feladata az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt benyújtott panaszok kivizsgálása és az egyenlő bánásmód szempontjainak érvényesítése. A hatóság azoknak az ügyfeleknek az ügyében jár el, akiket diszkrimináció, azaz hátrányos megkülönböztetés ér.”* [6] A 2003. évi CXXV. törvény (az egyenlő bánásmódról szóló) olyan védett tulajdonosságok alapján tiltja a hátrányos megkülönböztetést, mint a fogyatékoság, az életkor, az egészségi állapot, a nemi identitás, a vallási vagy világnézeti meggyőződés vagy akár a bőrszín és a nemzetiséghez való tartozás.

Napjaink vonatkozásában egyértelműen kijelenthetjük, hogy Magyarországon legtöbb nemzetiségi ellentét miatt kiéleződő konfliktus a roma etnikumhoz köthető. A cigányság körében a rendszerváltást követően elhatalmasodó munkanélküliség, a tömeges aluliskolázottság és a jellemző életvitelbeli, kulturális különbségek a többségi társadalom, de akár Magyarországon élő többi nemzetiség felé is generált konfrontációt, amit az egyes (szociális) jogok és lehetőségek kihasználásai csak tovább erősítenek. Az úgynevezett harmadik generációs jogok kiszélesedésével az élet minden terüle-

⁴A nemzetiség és a kisebbség szavakat napjainkban a köznyelv gyakran szinonimaként használja. Az utóbbi években kialakult gyakorlat szerint viszont már a kisebbség szó helyett inkább a nemzetiség kifejezés kerül előtérbe (pl.: kisebbségi helyett ma már nemzetiségi/nemzeti önkormányzatok vannak). Utóbbi kifejezések azért helytállóbbak, mert nem hordozzák magukban a lekezelőnek érezhető "kis" szótövet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

tén találkozhatunk olyan jelenséggel, amely megítélése ellentmondásos. Egyrészt lehet hallani a jóléti, segélyezési rendszert kiaknázásáról. Magyarországon természetesen a segélyezés nem etnikai, hanem rászorulásági alapon működik, de ennek ellenére a többségi lakosság megítélése alapján főképpen a roma etnikumhoz tartozó személyek azok, akik napi megélhetésüket nem az adózott munkabérből, hanem helyette segélyekből és gyermekeik után járó kedvezményekből igyekeznek előteremteni.

A másik oldal szemszögéből nézve e jelenséget kijelenthetjük, hogy a megélhetéshez szűkösen elég juttatásoknál a legtöbb roma számára elérhető legális jövedelem közel azonos mértékű lehet, esetleg csupán annyival magasabb, hogy a különbözetért sokak véleménye szerint nem érdemes munkaviszonyt létesíteni. Ha a család felnőtt tagjai a megélhetést nem a tömeges gyerekvállalással, hanem legális munkaviszonyt létesítésével igyekeznek megoldani, a szociális juttatások formája átalakul, mértéke csökken. Így helyezkedik szembe egymással a harmadik generációs jogok szülte szociális védőháló adta anyagi lehetőségek használata és a már korábbi jog-generációkban is szereplő kötelesség: a közteherviselésben történő aktív részvétel.

Az interneten tucatjával találhatóak meg olyan riportfilmek, amelyek a segélyek felhasználását firtatják. A kritikát megfogalmazók véleménye alapján a segélyezettek nem elsősorban az alapvető élelmiszerek beszerzésére és a közüzemi számlák rendezésére törekednek, hanem pénzosztás után mindjárt megtelik a kocsmá, sor áll a pénznyerő automaták előtt és tarolnak az uzorások. A rászoruló segélyéért mások dolgoztak meg, de az adófizetőknek ezért cserébe lehetnek-e elvárásaik? Dilemma, hogy a készpénzes segélyezést kiválthatják-e természetbeni juttatások, így a gyógyszer, avagy a rezszi számlák segélyekből való levonása. A józanész és az erkölcs ütközik ez esetben az egyébként felnőtt, akaratnyilvánításra képes segélyezettek önrendelkezési jogával, amikor joggal fordítja bárki másra az anyagi juttatásokat, mint magára a rászorultság kompenzálására.

Rá kell, rá lehet-e „szoktatni” a segélyezetteket az öngondoskodásra? Milyen mértékben kell segíteni az olyan embereket, akik rászorultságukon, nyomorúságos helyzetükön látszólag önerőből nem akarnak változtatni? „A Statisztikai Hivatal adataiból kiderül, hogy 2001 óta 77%-kal nőtt a szociális segélyben részesülők száma, miközben álláskeresési, más néven munkanélküli járadékot az elmúlt években kevesebben vettek igénybe az évezred eleihez képest. A szociális támogatások iránti igény ilyen nagymértékű növekedése tartós foglalkoztatási hiányosságokra utal, és már jelenleg is hozzájárul a szociális rendszer fenntarthatatlanságához...” [7] Előbbi, nem csak a romákat, hanem az összlakosságot érintő beszámoló alapján mindenképpen olyan gyors és hatékony intézkedésekre volt (és van is) szükség, amely alapjaiban alakítja át a magyarországi rászoruló megélhetési forrásait. A 2010-es évek elejétől újra állami szinten elvárt kötelesség, hogy az egészséges emberek ne segélyből éljenek, hanem dolgozzanak meg azért, amit az államtól kapnak.

A Magyarországon egyébként szinte minden évben a hírekben szerepel olyan alapítványi, társadalmi szervezet, amelynek segélyezési rendszere zavaros, az átlagember részére átláthatatlan. 2012-ben hetekig szalagcímen futott, hogy Kolompár Orbánt, a Kiskunmajsai Roma Érdek-képviselői Szervezet vezetőjét a Kecskeméti Törvényszék (helyben hagyva a korábbi elsőfokú ítéletet) börtönbüntetésre ítélte. „A Kolompár Orbán vezetésével működő Kiskunmajsai Cigány Érdekképviselői Szervezet és partnerszervezetei a vád szerint az Európai Unió foglalkoztatási programját segítő pályázat révén a közösségi költségvetésből 109,1 millió forintot, a magyar költségvetésből 36,4 millió forintot, összesen 145,5 millió forintot szereztek meg jogosulatlanul, és további 76,5 millió forintot kíséreltek megszerezni. Kolompár Orbán a tárgyalás berekesztése után azt mondta: politikai elvárásoknak tett eleget a bíróság az ítélettel. 'Ha kell, Brüsszelig, Strasbourgig elmegyünk azért, hogy tisztázzuk azt a körülményt, hogy mi is történt ebben az ügyben valóban' – tette hozzá.” [8] Természetesen nemcsak a hazai nemzetiségeket képviselő szervezeteknél vélnek a hatóságok felfedezni visszaéléseket, ezek az össznépi társadalmat képviselő alapítványoknál is előfordulnak. De nem szabad szó nélkül elmenni azon jelenség mellett, hogy a roma társadalomnak minden ilyen visszaélés duplán nagy csapást jelent, hiszen nemcsak a célzott anyagi juttatások maradnak el a rászorultaktól, hanem a többségi társadalom ezek alapján általánosítva minősíti őket. Igaz lelet a régi nép bölcselét: „más szemében a szálkát...”.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Miközben a hazai cigányság jelentős része mélyszegénységben él, láthatóan e nemzetiség képviselői között is kialakult egy olyan réteg, akik annak ellenére emelkedtek fel anyagilag, hogy generációk óta nem rendelkeznek munkavégzésből származó legális jövedelemmel. A szegény sorsból e módon kiemelkedet, családi kötelekkel átszőtt csoportok kulturális és szociális érzékenysége a korábbiakhoz képest alig változott, így a többségi társadalom által harsánynak ítélt viselkedésen túl a mindennapi életben is a szemet szűrő nagy lakóházak, nyugati (főleg német) márkájú, nagyteljesítményű autók és a drága, esetenként mások által már ízléstelenül giccsesnek minősített bútorok jellemzik stílusukat.

Az internetes különböző videó megosztók elterjedésével már nemcsak lakókörnyezetünkről, de szinte a világ bármely pontjáról információkhoz juthatunk. Az önjelölt „videó stábok” felvételei persze soha nem tényfeltáróan a teljes valóságot, hanem csupán annak egy kiragadott részletét ábrázolják, ezzel alkalmaként tudatosan a hatásra, a hangulatkeltésre törekednek. Az anyagi javakat nem kímélően mulatozó cigányokhoz képest elenyészően kevés videó szól például a nyomorból szintén kitörő roma értelmiség tagjairól, akik a többségi társadalom tagjainak lehetőségeihez mérten sokkal szerényebb lehetőségekből tisztességes munkával érték el azt, hogy legális úton mára már kevésbé vannak anyagi gondjaik. Biztosan segélyekből és kisebb-nagyobb büncselekményekből tartják el magukat a videóban szereplő személyek, gondolhatják azok a dolgozók, akiknek több évtizedes munkaviszonyt követően sincsenek anyai lehetőségei nagyobb ingatlan vagy egy jobb autó vásárlására, de még esetenként a könnyebb életvitelre sem. Ismét csak szembe helyezkedik egymással a rendszerváltást követően kialakult jóléti rendszer lehetőségének kihasználása és a közteherviselés, avagy a közös jólétre irányuló emberi cselekedetek mára már utópisztikusnak mondható kötelme.

A rendszerváltást követő évtizedek és a jelenkor politikájának fontos célkitűzése a hátrányos helyzetűek felkarolása. A társadalmi egyenlőtlenségek eredményes csökkentése érdekében fontos tudni, hogy kit kell támogatni és kinek van joga igénybe venni a különféle szociális kedvezményeket. Hátrányos helyzetűnek tekinthetőek a szűkös anyagiakból vagy rossz lakáskörülmények között élők ugyanúgy, mint a deviáns környezetben vagy éppen család nélkül nevelkedettek vagy a betegek és a fogyatékosok. Miután az országgyűlés elfogadta a 2013. évi XXVII. törvényt (a szociális és gyermekvédelmi tárgyú törvények módosításáról), a korábbi 1993-as definíciót követően napjaink kihívásainak megfelelően aktualizálódott a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet fogalma. A szegénység, a munkanélküliség, az aluliskolázottság, továbbá ha valaki szociálisan inadaptált,⁵ mind növelik a hátrányos helyzetre való esélyeket. Figyelembe véve a 20. század történelmi viharait megállja helyét az a kijelentés, miszerint egy nemzetiséghez tartozás sem lehet közömbös az ember társadalmi helyzetének kialakulásának szempontjából. A hazai roma lakosság többségének életkörülményeit, szociális helyzetét és iskolázottságát nézve az etnikai kisebbséghez tartozás is nagyban befolyásolhatja a hátrányos helyzet kialakulását. Kitekintve más európai, de akár a tengeren túli országokra is, a cigányság vonatkozásában nem tekinthető magyarországi specifikumnak, hogy a romák többségében a társadalom peremén élnek.

Az egyenlő társadalmi lehetőségek a hátrányos helyzet okán, azonos törvényi feltételek között sem eredményeznek mindenki számára ugyanolyan esélyeket. Az etnikai és egyéb hátrányok kompenzálásaként megjelenő pozitív diszkrimináció az eszköz, amely ezen árnyoldalt igyekszik az oktatás, a foglalkoztatás és az állampolgári képviselet gyakorlása területén is ellensúlyozni. Világosan kell látni, hogy a szegénység, az alulképzettség és az alacsony életminőség milyen szorosán összefügg. Az iskolai le- és kimaradás nemcsak a közösségi szocializációt hátráltatja, de a mai munkaerő piacon is ellehetetleníti az egyént, aki ez által nem fog rendelkezni olyan munkaerő-piaci értékekkel, amely a hátrányos helyzetből történő kimozdulását elősegítené. „... Mivel a közép-kelet-európai cigányság elmaradott szociális és kulturális mintákat követ, iskolai végzettsége pedig alacsony, egyelőre alkalmatlan arra, hogy akár középszinten is beilleszkedjen a fejlett társadalmi munkamegosztásba...” – fejt ki álláspontját a témában Pokol Béla, az ELTE jogi kara politikológiai

⁵Szociálisan inadaptáltak tekinthető azon személy, aki biológiai, pszichés vagy szociális okok miatt képtelen helytállni az életkorának megfelelő követelményekben, avagy közösségbe nehezen illeszkedik be.

intézetének professzora. [9] Az esélyegyenlőség mellett ezért szükséges a társadalmi felzárkóztatási folyamatok méltányosságának biztosítása is.

Szabó Máté, az alapvető jogok biztosa (2012-ig állampolgári jogok országgyűlési biztosa) a Munka méltósága című projekt kapcsán kiadott közleményében a következőket tudatta. *„Az alapvető jogok biztosa vizsgálatot indít annak megismerésére, hogy a munkaügyi szervek és lehetséges munkáltatók felkészültek-e a tömegesen a munkaerő-piacra kerülő szakképzetlen, pályakezdő fiatalok pályaeorientációjára, képzésére, foglalkoztatására... Van-e olyan ösztönző rendszer vagy program, amelynek kifejezett célja, hogy a roma fiatalokat segítse a továbbtanulásban, a közsférában történő elhelyezkedésében...”* [10] Magyarországon nem ismeretlen jelenség az etnikai jellegű pozitív diszkrimináció. Többek szerint viszont elfogadhatatlan, hogy valaki pusztán azért kapjon plusz szociális juttatásokat, mert például cigány nemzetiségű. A hazai támogatások viszont többségében nem a származáshoz, hanem az egyének élethelyzetéhez mérten kerülnek kiszabásra. Hasonlóképpen pusztán a roma származás sem hozza magával automatikusan a hátrányos helyzetet, hanem a probléma forrása inkább az egyének életvitelében, magatartásaiban keresendő. *„Alapelv, hogy a cigány embernek semmivel sem szabad többet kapnia, mint a nem cigány embernek – magyarázta Farkas Flórián. Hozzátette azt is, hogy 'aki nem akar magáért tenni, azon mi sem tudunk segíteni'...”* [11] És éppen ezen alapelv mentén fogalmazódik meg a többségi társadalom elvárása is, amely nem más, mint a jogok és kötelességek egyensúlyának biztosítása, származásra való tekintet nélkül. Ezek értelmében csak azt szabad segíteni, aki önerőből is változtatni szeretne helyzetén? Aki erre nem hajlandó, azt pedig hagyni kell?

A jelenkor álláspontja alapján adunk és követelünk, mert így tartható fenn a szociális rendszer, ez áll a dolgok hátterében. Az elmúlt években egyre szélesedő közfoglalkoztatási programmal a kormány igyekszik értékteremtő munkát adni azoknak, akinek a versenyszféra átmenetileg vagy tartósan nem képes állást nyújtani. A még teljesen ki nem forrott közmunkaprogrammal kapcsolatosan gyakran viták generálódnak, amelyek (mint azt az élet számos más egyéb részén is tapasztalhatjuk) sokszor nem mentesek az etnikai színezettől sem.

2013 decemberére Gilvánfán a közfoglalkoztatásban dolgozók segítségével épült meg az a nyolc, szociális célú, komfortos családi ház, amely a napi politikai életben is vitát kavart. A házáradások kapcsán ugyanis Volner János, a Jobbik országgyűlési képviselője azonnali kérdést intézett fel a Belügyminiszter felé: „Kiknek osztogat a kormány és kinek kéne” címmel. A kérdést intéző véleménye alapján inkább a baranyai településen még megmaradt, dolgozó fiatalokat kellett volna lakhatáshoz juttatni, ehelyett viszont a célzottan az ott lakó, többgyerekes cigány emberek kapták meg a házakat, rászorulósági alapon. Kérdésként merült fel, hogy a kormány miért a házak építésében a közmunka program keretében közreműködő, főképpen roma származású embereket és nem pedig a településen a közmunka programon kívül dolgozó, adófizető fiatalokat részesítette ezekben a támogatásokban. Volner megítélése szerint a helyi, dolgozni akaró fiataloknak e támogatások híján a tartós külföldi munkavállalás vagy a deviza és forint kölcsönök szülte hitelcsapda marad, míg a „házosztogatással” a pár hónapja, napi 6 órában foglalkoztatott közmunkások 20 évnyi bérüket kapták meg az államtól. Az államtitkári válasz alapján a kormány elutasította a jobbikos felszólalást, amelyet a társadalom peremére szorult cigányság elleni támadásnak, „szélsőséges gondolatnak” titulált. [12]

Az állam a több generációs jogok szülte szociális védőháló és a szimpla emberi humánusság alapján sem lehet természetesen szociálisan érzéketlen egyik társadalmi réteg felé sem, így származástól függetlenül a többségi lakosságtól leszakadt réteg életét is igyekezni kell megkönnyíteni. A gilvánfai eset viszont nem csupán egy kis település kapcsán kirobbant vita, hanem az izolált történésen túlnőve az egész társadalmat feszítő olyan kérdéseket vet fel, miszerint kell-e, lehet-e a kormánynak inkább a dolgozó emberek oldalára állnia? A közteherviselésből aktívabb szerepet vállalók joggal várhatnak-e el több támogatást, mint a (saját vagy rajtuk kívülálló okból) rászoruló? Ismét csak szembe helyezkedik egymással a közteherviselésben történő aktív részvétel köteleme és a harmadik generációs jogok szülte szociális védőháló adta anyagi lehetőségek (ki)használásának a joga.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az etnikai színezet előtérbe helyezése nem csupán a politikai, gazdasági életben, hanem a napi emberi kapcsolatok, érintkezések világában is gyakori jelenség. Megítélésem szerint ezek háttere az eltérő életvitelben és értékrendben, valamint a közösségi szocializáció hiányában keresendő. Gondoljunk csak az emberi kommunikációra, amely során a másik tudtára adjuk, hogy mit is gondolunk. Ha a „jeladó” és a „jeltevő” azonos értékrendet vall magáénak, akkor egyértelmű a kommunikáció, hiszen mindenki azonos „hullámhosszon” van. A félreértés és a döbbenet akkor keletkezik, amikor ugyanazon szó vagy tett a feleknél más és mást jelent, netán egyiküknél elítélendő dolognak, míg a másikonál érdemnek számít. Ilyen jelenség például, hogy a romák körében viselt látványos ékszerek, a drága autók vagy a kiterített bankjegyek előtti „pózolás” pozitív megnyilatkozásnak, míg a magyarok körében inkább izléstelen „kivagyiságnak”, tehát negatívumnak számít.

Főként e különbségekre vezethető vissza a probléma gyökere, amikor is eltérő normák és értékrendek találkoznak, amelyek feszültséget szülnek. Tény, hogy a mindennapi életből egyre gyakrabban meríthető példák, hogy egyes társadalmi csoport tagjai az utcán minden előzmény nélkül köztöködnének, beszólogatnak, a hivatalokban pedig kiabálni kezdenek, ha valami nem az ő „igazuk” szerint történik. Áltudományosnak tartom viszont azokat a megnyilvánulásokat, amely szerint bármelyik népcsoport is genetikusan antiszociális és erőszakos lenne. Megítélésem szerint egy ember viselkedését leginkább a környezeti és neveltetési hatások szabják meg. Ha szemügyre vesszünk egy romákból álló csoportot, akkor észrevehető, hogy legtöbbször az egymás előtti „menőzés” váltja ki eme viselkedést és a szocializációs lépcsőfok hiánya okozza a problémák nyugodt és kulturált elrendezésének hiányát. Ha pedig még jobban megfigyelünk az „antiszociálisnak” ítélt csoportot, észrevehetjük, hogy nemcsak a társadalom peremén élő roma, de a sokszor a többségi társadalomhoz tartozó, hasonló életvitelű személyek sem viselkednek másképpen.

De el kell-e vajon tűrni bárkinek is az utcai atrocitásokat? Hol húzódik a határ a harsány önkifejezés és a már bántó kiabálás között? Joga van megtenni, kötelességem elviselni? Megítélésem szerint az egyénnek addig tart a szabadsága, míg azzal nem sérti más szabadságát, minden tekintetben. Ha ezen az egyik fél túlterjeszkedik, többen félreállnak előlük, mások viszont felemelik a hangjukat. A konfliktusokban kimondva ekkor szokott előtérbe kerülni az etnikai jelleg: a „cigányozás” és a „rasszisztázás”. Persze mindenhol vannak kivételek, de származástól függetlenül sok olyan a társadalom peremén élő ember van, aki nem tiszteli a tulajdonhoz való jogot.⁶ Magam is tapasztaltam olyan életfelfogást, miszerint neki nincs, másnak jutott, ezért „onnan kell elvenni, ahol van”. E primitív szlogen hangoztatásával gyakorlatilag öngigazolást nyert a mások tulajdonát megsértő személy, aki felfogásában szinte az érezhetné magát „hibásnak”, akitől van mit elvinni. De mennyiben hibáztathatóak az utóbbi évtizedekben lecsúszott romák azért, hogy közülük egyesek nem akarnak napról napra megküzdeni azzal, hogy esetenként másodrendű polgároknak nézve őket a munka területén egyáltalán nem vagy szinte fillérékért alkalmazzák őket? Ha valamelyikük munkát kap, akkor annak bizony ilyen körülmények között is többet és jobban kell dolgoznia, mint másoknak, hogy ezzel is bizonyítsa: nem igazak a mára már állandósult sztereotípiák.

Megítélésem szerint szintén öngigazolási, önvédelmi mechanizmusként értékelhető azon jelenség is, miszerint esetenként a magát romának valló személy bármilyen elszámoltatás vagy elutasítás esetenként nem saját kompetenciáinak hiányát vagy a törvénnyel, erkölccsel össze nem egyeztethető tettet veszi alapul, hanem mindjárt azt kezdi hangoztatni, hogy származása miatt érte őt a negatív intézkedés. „Azért, mert cigány vagyok...? Mindjárt hívom az ügyvédet és feljelentelek!” – így a fenyegetőzés. Tagadhatatlan, hogy a cigánysággal szembeni bizalmatlanság az utóbbi évtizedekben csak nőtt, a romák és nem romák közötti kölcsönös ellenszenv állandósulni látszik. De megítélésem szerint számos

⁶ Mások tulajdonának megkárosítása természetesen nem csak a szegénység szülte specifikum, társadalmunk tehetősebb rétegéből is kikerülnek a bűn útjára lépő személyek, gondoljunk csak a milliós ÁFA csalásokra vagy az évről évre felmerülő hűtlenkezelés ügyekre. Jelen írás viszont a roma származású bűnelkövetőkre inkább jellemző magatartásokkal, reakciókkal és az ebből származó társadalmi konfliktusokkal igyekszik megismertetni az olvasót.

olyan eset is van, amikor a fenti, fenyegető kijelentés csak olaj a tűzre és az tovább mélyíti a társadalmi rétegek közötti szakadékot.

Látnunk kell, hogy napjainkban milyen kihívásokkal áll szemben a roma kisebbség, de szintén nem szabad figyelmen kívül hagyni a többségi társadalom elvárásait sem. Hiszen erkölcsi kérdést vet fel azon körülmény is, hogy egy a javakat megkárosító bűnöző milyen jogon is kap mégis attól az államtól (az adófizetők pénzéből összegyűjtött) juttatásokat, amelyet ő maga károsít meg? Az internetes oldalak, fórumok e témakörben még tovább mennek, és újabb kérdéseket vetnek fel. Ha valaki a felkínált munkát (képzettségétől függetlenül) nem fogadja el vagy a munkáját önhibájából veszíti el (ittasan megy be dolgozni vagy nem képzi magát tovább az elvárt mértékben), akkor miért is kapjon állami támogatást? Munkanélküli segély milyen jogon járjon olyannak, aki legalább 5 évet nem dolgozott megszakítás nélkül a juttatás kérelmezését megelőzően? [13] Megítélésem szerint ez utóbbi kérdések felvetői nem veszik figyelembe a hazai lakosság és az ország gazdasági állapotát, szociális helyzetét. Meggyőződésem, hogy a mélyülő konfliktusok mérséklésére nem csak hangzatos vagy erkölcsileg helyesnek vélt, de a mindennapok fenntarthatóságát, életképességét biztosító lépések szükségesek.

Újra felvetődik az úgynevezett első- és második generációs jogoknál már említett viszonyítási alap, miszerint a jog és az erkölcs viszonya mára hogyan is alakult át. Mi is napjainkban az erkölcs? A mai köznyelvi szóhasználatban „Az erkölcs (vagy morál) fogalma alatt a magatartásunkat befolyásoló, általunk (vagy a társadalom által) helyesnek tartott, olyan szabályok összességét értjük, amelyek túlmutatnak a jog és az egyéb írott szabályok keretein. Az erkölcs szabályai a társadalmi normák egyik típusát jelentik. Más megfogalmazás szerint az erkölcs azon elvek összessége, amelyek a helyes és helytelen, a társadalmi jó és rossz megkülönböztetését segítik a cselekvés szintjén. Az erkölcs eredeti jelentése ennél tágabb körű volt: általában jelentette egy személy magatartásának módját, ezért jelentéstartalma és színezete az előtte alkalmazott jelzőtől függött (pl. lovagi erkölcs, szerzetesi erkölcs, polgári erkölcs, paraszti erkölcs, vagy összetett jelzőként jó erkölcsű, feslett erkölcsű...). Ez utóbbi szóhasználat mai maradványa a jogban ismert "jó erkölcsbe ütköző" kifejezés. Az erkölccsel kapcsolatos felfogások a történelem folyamán gyakran változtak és ma is különböző erkölcsi nézetek élnek egyidőben. A közösségi szinten elfogadott úgynevezett közerkölcs szabályai társadalmi csoportonként, országonként, kultúránként, régióként változnak...". [14]

Tehát az erkölcs egy olyan belső parancs, amelyre a neveltetésünk és életvitelünk alapján mérlegelve hallgatunk. Társadalmi rétegeknél, csoportoknál, szűkebb családoknál azonos alapokon nyugodhat, de mégis minden embernél más és más. A mai világban a jó erkölcs megsértésének mind kevesebb szankciója van. Önmagában az erkölcs súlyosabb megsértése esetén büntetés lehet a közösségből történő kiközösítés, amely hátrányokkal ugyan jár, de erős visszatartó erővel megítélésem szerint mégis alig bír. Más dolog a jog, amely már egy külső irányelvként jelentkezik. Míg a jog inkább írott, az erkölcs többnyire íratlan igyekszik életünket szabályozni. Az írott jog és kötelesség már erősebb szankciókat is magával vonz, tehát betartásuk ennek okán inkább kikényszeríthetőbb.

A mai világban is számos kötelességünk van, ezek közül leginkább hétköznapiabbnak a törvények betartása tekinthető. A törvények a jog és kötelesség szemszögéből kettősséggel is bírnak. Ezen kijelentésem alatt azt értem, hogy törvények adta jogom, hogy egyes magatartásokat nem vagyok köteles eltűrni (nem lophatnak meg), míg ezen nem kívánatos magatartások elkövetőit a törvények büntetni rendelik, ösztönözvén azok betartására minden arra kötelezhető. Azt viszont kétségkívül be kell látnunk, hogy a pozitivisták iskola egyes jogok biztosításáért cserében elvárható kötelezettségek aktív teljesítésének ideája mára sem vált teljesen időszerűtlené, bár a kötelesség-kerülésért felróható szankció minősége és mértéke alapvetően átalakult. Egyesek jogai és kötelességei összeütközhetnek, azok megsértései sokszor a társadalmilag elvártnál eltérő mértékben vagy egyáltalán nem kerülnek szankcionálásra. És ahogy változik a társadalom, úgy változik a jog és a kötelesség kérdésköre is, helyenként nem elkerülve az etnikai konfliktusok megszgyéjét sem.

Kulcsszavak: roma, emberi jogok, kötelességek, társadalmi probléma, etnikai konfliktus

Keywords: roma, human rights, obligations, social problem, ethnical conflict

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Sári János (2004.): *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó. Budapest. 25- 26. oldal.
- [2] Dr. Moór Gyula egyetemi ny. r. tanár előadásai után jegyezte Püski Imre (1994.): *Jogfilozófia.* Püski Kiadó. Budapest. 96. oldal.
- [3] Sári János (2004.): *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó. Budapest. 289. oldal.
- [4] Nemzeti Jogszabálytár (2005.): *1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.*
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=19100.29566 (Letöltve: 2014.01.02.)
- [5] Kukorelli István (2003.): *Alkotmánytan I.* Osiris Kiadó. Budapest. 132. oldal.
- [6] Egyelő Bánásmód Hatóság honlapja (2013.): *Fontos tudnivalók az Egyelő Bánásmód Hatóság eljárásáról.*
<http://www.egyenlobanasmod.hu/cikkek/ebh-hatosag> (Letöltve:2013.12.19.)
- [7] Fenntarthatatlan a segélyezési rendszer (2009.) http://www.portfolio.hu/users/elofigetes_info.php?t=cikk&i=120786 (Letöltve: 2013.12.19.)
- [8] hvg.hu (2013.): *Végleges: börtönbe megy Kolompár Orbán.*
http://hvg.hu/itthon/20130308_Vegleges_bortonbe_megy_Kolompár_Orbán (Letöltve: 2013.12.19.)
- [9] Pelle János (2010.): *Pokol Béla: A becsődölt romapolitika irányváltásra szorul.*
http://hvg.hu/velemeney/20101112_romapolitika_pokol_bela (Letöltve: 2014.01.02.)
- [10] Nol.hu (2012.): *Az ombudsman kontroll alá veszi a munkát.* http://nol.hu/belfold/az_ombudsman_kontroll_ala_veszi_a_munkat
(Letöltve: 2014.01.02.)
- [11] Hetiválasz.hu (2011.): *Farkas Flórián: "aki nem akar magáért tenni, azon nehéz segíteni".* <http://hetivalasz.hu/itthon/harom-alappiller-43839> (Letöltve: 2013.12.19.)
- [12] Kuruc.info: *Volner megkérdezte, miért nem a dolgozó fiataloknak adnak házat a gyerekgyáros cigányok helyett - nem derült ki.*
<http://kuruc.info/r/34/121620/> (Letöltve: 2013.12.27.)
- [13] Hunhír.info (2013.): *Hunhír-olvasó: Cigány Mekka Svájcban.* <http://hunhir.info/index.php?pid=hirek&id=61218> (Letöltve: 2013.12.28.)
- [14] Kislexikon (2014.): *Erkölc.* <http://www.kislexikon.hu/erkolcs1.html> (Letöltve: 2014.01.02.)